

ANDRZEJ SZCZEPANIAK
Opole, UO

POWSTANIE PARAFII I BUDOWA KOŚCIOŁA PW. PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO NA OSIEDLU ZWIĄZKU WALKI MŁODYCH W OPOLU W LATACH 1980–1985

1. Zabiegi o zezwolenie na budowę kościoła — początki tworzenia parafii – 2. Budowa kościoła wraz z zespołem obiektów parafialnych — erygowanie parafii – 3. Projekt architektoniczny kościoła pw. Przemienienia Pańskiego i lokalizacja obiektu

1. Zabiegi o zezwolenie na budowę kościoła — początki tworzenia parafii

U progu lat siedemdziesiątych XX w. w Opolu rozpoczęły się przygotowania terenu pod budowę przyszłego osiedla mieszkaniowego. Miało ono powstać na wykupionych od rolników gruntach należących do sąsiadującej bezpośrednio z miastem wsi Gosławice. W 1974 r. Gosławice zostały przyłączone do Opolu. Dwa lata wcześniej, tj. w czerwcu 1972 r., na mocy bulli papieża PAWŁA VI *Episcoporum Poloniae coetus* powołano diecezję opolską, włączając ją do zreorganizowanej metropolii wrocławskiej. Jej pierwszym biskupem ordynariuszem został FRANCISZEK JOP (1897–1976), pełniący już wcześniej, bo od października 1956 r., w Opolu funkcję wikariusza generalnego Prymasa Polski ze wszystkimi uprawnieniami, jakie posiada biskup ordynariusz. Powołanie nowej diecezji mogło nastąpić dopiero po podpisaniu 7 grudnia 1970 r. traktatu polsko-niemieckiego, który otworzył dla regionu opolskiego drogę do pełnej kanonicznej stabilizacji. Po śmierci bpa F. Jopa (24 IX 1976 r.) nowym ordynariuszem diecezji opolskiej został, mianowany przez papieża Pawła VI 25 czerwca 1977 r., ks. dr hab. ALFONS NOSSOL wykładowca i kierownik Katedry Dogmatyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Biskupem pomocniczym był w tym czasie ks. WACŁAW WYCISK (1912–1984), pełniący swą posługę do śmierci w 1984 r. Drugim biskupem pomocniczym został ks. ANTONII ADAMIUK (1913–2000). Trzecim biskupem papież JAN PAWEŁ II mianował w czerwcu 1981 r. ks. JANA WIECZORKA, wykładowcę prawa kanonicznego w seminarium duchownym diecezji opolskiej.

Były to lata szybkiego wzrostu demograficznego ludności Śląska Opolskiego i rozwoju wielkopłytowego budownictwa mieszkaniowego. W dniu 14 lutego 1977 r.

oddano w Opolu-Gosławicach przy ul. Janka Krasickiego — dziś Grota Roweckiego — pierwszy blok mieszkalny, od którego rozpoczęto budowę nowego osiedla mieszkaniowego, zaplanowanego docelowo na 20 tys. mieszkańców. Wraz z jego szybką rozbudową zaczęło rosnąć zapotrzebowanie na budowę kościoła, plebanii i domu katechetycznego. Podobne zjawiska urbanistyczne i potrzeby sakralne wystąpiły w innych rejonach diecezji opolskiej. Biskup ordynariusz, wychodząc naprzeciw potrzebom religijnym nowych, przeważnie młodych, mieszkańców podjął starania u władz administracyjnych i politycznych województwa opolskiego o zezwolenia na budowę przede wszystkim nowych kościołów. W planach budownictwa opolskiej Kurii Diecezjalnej znalazł się również projekt budowy kościoła na terenie powstającego osiedla, które na podstawie ustaleń władz miasta przyjęło nazwę patronalną pochodzącą od komunistycznej organizacji młodzieżowej: Związku Walki Młodych¹. Pierwsze rozmowy odnośnie budowy kościoła na Osiedlu ZWM podjął bp sufragan Antoni Adamiuk — wikariusz generalny diecezji opolskiej. W tej sprawie spotkał się 17 listopada 1980 r. z dyrektorem Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Opolu ADAMEM URBANOWICZEM. Ustalono, że Kuria Diecezjalna w Opolu opracuje plan obejmujący całokształt potrzeb w dziedzinie budownictwa sakralnego na terenie diecezji. Plan zostanie przedstawiony wojewodzie, a potrzeby budowlane zostaną uszeregowane według pilności potrzeb w ujęciu realizacyjnym w ciągu pięciu lat². Przy okazji biskup poinformował, że wierni z dzielnic ZWM i „Malinka” zwrócili się do niego z prośbą, aby Kuria Diecezjalna wystąpiła z wnioskami do kompetentnych władz o umożliwienie odprawiania nabożeństw w niewykorzystanej hali sportowej przy ul. Oleskiej. Otrzymał odpowiedź, że hala ta na cele kultu religijnego nie nadaje się i przychylenie się do wniosku mogłoby kolidować z potrzebami instytucji świeckich³. Plan potrzeb inwestycyjnych diecezji opolskiej, zgodnie z umową, został dostarczony przez bpa A. Adamiuka już 2 grudnia. Zawierał wnioski na budowę sześciu nowych kościołów i siedmiu kaplic oraz dziewięciu innych obiektów, jak domy katechetyczne czy plebanie. Przy wstępnym omówieniu planu biskup zaznaczył, że są to wszystkie potrzeby Kościoła i należy je rozpatrzyć w kontekście powyższego planu wieloletniego. Zwrócił uwagę na pilną potrzebę budowy w 1981 r. w Opolu kościoła na Osiedlu Dambonia i punktu katechetycznego w parafii św. św. Piotra i Pawła oraz kościoła w Kluczborku⁴. Władze państwowe nie wydały jednak żadnego zezwolenia na budowę kościo-

¹ Związek Walki Młodych (ZWM: 1943–1948) oraz jego kontynuacja — Związek Młodzieży Polskiej (ZMP: 1948–1957), były stalinowskimi organizacjami młodzieżowych przybudówek partii komunistycznej (PPR-PZPR), które aktywnie uczestniczyły w budowie systemu terroru komunistycznego w Polsce, biorąc czynny udział w prowadzeniu kampanii indoktrynacji młodzieży oraz w stosowaniu politycznych represji w latach 40-tych i 50-tych ubiegłego stulecia.

² Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), sygn. 1032. Teczka: Urząd Wojewódzki w Opolu. Wydział do Spraw Wyznań (dalej: WdSW). Sprawozdania z realizacji planów pracy Wydziału. 1980, k. 57.

³ *Tamże*.

⁴ APO, WdSW, sygn. 1032, k. 58–59.

łów w 1981 r. W dniu 8 kwietnia tego roku doszło do spotkania bpa A. Nossola z wicewojewodą opolskim TADEUSZEM MUSIALIKIEM. Głównym celem spotkania było omówienie spraw budownictwa sakralnego na 1981 r., połączone z wręczeniem decyzji w tej sprawie.

Bp A. Nossol uważał jednak, że w planach należało wziąć pod uwagę Osiedle ZWM w Opolu, a ponieważ nie uzyskano tam zezwolenia na budowę kościoła, to niezbędna była, jego zdaniem, przynajmniej budowa punktu katechetycznego. Poddał pod rozagę ewentualne okresowe udostępnienie na ten cel hali widowiskowo-sportowej, która wówczas nie była w pełni wykorzystywana. Biskup powołał się w tej kwestii na petycję mieszkańców Osiedla ZWM. Zazaczył, że naciski społeczne będą także wywierane na władze wojewódzkie i w związku z tym zaproponował, by na najbliższym spotkaniu bpa A. Adamiuka z dyrektorem Wydziału ds. Wyznań wypracować konkretne propozycje wobec żądań społeczeństwa. W przypadku niemożności korzystania z hali, zdaniem biskupa, pożądane byłoby jednak wyrażenie zgody na budowę punktu katechetycznego. Wojewoda nie odpowiedział jednoznacznie. Obiecał, że potraktuje tę sprawę na równi z innymi potrzebami Osiedla ZWM, które są bardzo ważne. „Gdyby — jak stwierdził — poddać pod rozagę społeczeństwa kolejność tych potrzeb, to sprawa punktu katechetycznego nie stanęłaby na pierwszym miejscu”⁵

Biskup ordynariusz Alfons Nossol miał dalekosiężne plany stworzenia bazy lokalowej dla szeroko pojętej pracy duszpasterskiej oraz przygotowania wysoko wykwalifikowanej kadry duchowieństwa. Zwracali na to uwagę w swoich sprawozdaniach, wysyłanych do Urzędu ds. Wyznań w Warszawie, urzędnicy Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Opolu⁶. W trudnych czasach komunistycznych rządów wymagało to wielu rozmów z władzami wojewódzkimi i dyplomatycznego kunsztu biskupa ordynariusza. Przypomnijmy, że założenia ideologiczne marksistowsko-leninowskiej ideologii w kwestii kształtowania stosunków społecznych były diametralnie sprzeczne z chrześcijańską nauką społeczną Kościoła. Dlatego dawanie zezwoleń na budownictwo sakralne nie leżało w interesie władz polityczno-państwowych. Z procedury udzielania zezwoleń uczyniły one element przetargowy w rozmowach z przedstawicielami Kościoła katolickiego. Nawiązując do prowadzonych już wcześniej rozmów na temat budowy kościoła na Osiedlu ZWM, ordynariusz usilnie prosił o zezwolenie na budowę punktu katechetycznego. Dodając jednocześnie, że to usatysfakcjonuje tylko na pewien czas mieszkańców dzielnicy⁷. Wojewoda Opolski miesiąc później, tj. 4 maja 1981 r., wydał zgodę na jego budowę. Tę decyzję można uznać umownie za historyczny początek przyszłej rzymskokatolickiej parafii na Osiedlu ZWM w Opolu.

⁵ APO, WdSW, sygn. 1033, k. 15–16.

⁶ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Urząd do Spraw Wyznań. Gabinet Ministra. Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Opolu. Sygn. 128/76, k. 21.

⁷ APO, WdSW, sygn. 1033, k. 22–23.

W maju 1981 r. wzrosła aktywność mieszkańców Osiedla ZWM w zabiegach o uzyskanie zezwolenia na budowę kościoła. W dniu 28 maja wpłynęło od nich w tej sprawie pismo do Wojewody Opolskiego. Było ono zredagowane jako zbiorowy wniosek ludzi wierzących, stanowiących 90% ogółu mieszkańców dzielnicy. W ich imieniu podpisy pod wnioskiem, który poparło trzy tysiące osób, złożyli czterej mieszkańcy z ul. Zubrzyckiego: JOACHIM WARSITZ, TADEUSZ JÓZKÓW, JAN HERMAN i JAN BŁASZKÓW. Wniosek był umotywowany rzeczowo. Powołano się na trudności komunikacyjne do centrum miasta, dokąd katolicy Osiedla ZWM (zwłaszcza ich dzieci) musiały jeździć, by móc uczestniczyć w lekcjach religii i w nabożeństwach w tamtejszych parafiach. Życie mieszkańców tej nowo budowanej dzielnicy było rzeczywiście trudne. Poza blokami mieszkalnymi, których w samym tylko 1981 r. oddano 47, a w nich 3872 mieszkania, brakowało infrastruktury handlowo-usługowej, a komunikacyjna nie zapewniała w pełni potrzeb mieszkańców. We wniosku podkreślono, że kościół będzie budowany wysiłkiem samych mieszkańców. Ciekawie sformułowano, uwzględniając socjalistyczną rzeczywistość, jego uzasadnienie. Brzmiało ono wręcz paradoksalnie. Autorzy pisali:

Jesteśmy głęboko przekonani, że wybudowanie kościoła (...) w zasadniczy sposób wpłynie na wyrobienie aktywności społecznej oraz przyczyni się do podniesienia na wyższy stopień poziomu życia moralnego średniego i młodego pokolenia, a nadto Kościół razem ze szkołą ukształtuje odpowiednie warunki dla wychowania młodzieży w poczuciu sprawiedliwości i szacunku dla autorytetów⁸

Na koniec podziękowano wojewodzie za zezwolenie na budowę punktu katechetycznego. Powyższy wniosek otrzymali do wiadomości: kuria biskupia i MKZ NSZZ „Solidarność” w Opolu. Ten nacisk wiernych dawał mocniejsze argumenty dla kurii w dalszych rozmowach w władzami wojewódzkimi. Petycja mieszkańców Osiedla ZWM o budowę kościoła została też poparta przez Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” w Opolu. Jego przewodniczący, ROMAN KIRSTEIN, w piśmie do wojewody z dnia 26 maja 1981 r. tak uzasadniał potrzebę budowy kościoła parafialnego i obiektów towarzyszących:

Wiadomo, że Osiedle ZWM jest pustynią kulturalną i usługową, a w organizmie miejskim spełnia rolę zbiorowej sypialni, co ma bardzo niekorzystny wpływ na proces integracji mieszkańców. Wybudowanie kościoła nie tylko umożliwi pełnienie posług duszpasterskich przez Kościół katolicki w tej dzielnicy, ale także — już w trakcie budowy — wyzwoli energię społeczną mieszkańców, skonsoliduje ich w zbiorowym wysiłku przy urzeczywistnieniu wspólnego i pożądanego społecznie celu. Funkcjonowanie Kościoła w osiedlu pozwoli ponadto żywić nadzieję na jego pozytywny wpływ na kształtowanie się postaw moralnych, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży⁹

R. Kirstein również podkreślił, że budowa będzie prowadzona całkowicie środkami społecznymi i powinna leżeć zarówno w interesie mieszkańców, jak i władz administracyjnych tego osiedla. Przy napięciach politycznych, jakie eskalowały po-

⁸ APO, WdSW, sygn. 2373, k. 1–2.

⁹ Tamże, k. 3.

między władzą państwową a ruchem społecznym „Solidarność”, powyższa wypowiedź jej przewodniczącego (o dość ogólnikowej wymowie) wykazywała dużą odpowiedzialność za Kościół. Doświadczenia biskupa ordynariusza po rozmowach z władzami zwłaszcza politycznymi wskazywały, jaką retoryką należy się posługiwać. Nowy I sekretarz KW PZPR, EUGENIUSZ MRÓZ, w rozmowie 28 września 1981 r. z bpem A. Nossolem (spotkanie odbyło się z inicjatywy I sekretarza) domagał się, aby Kościół „podejmował apele do społeczeństwa na rzecz solidarnej pracy, pojednania narodowego, zachowania spokoju, rozwagi i poszanowania prawa”¹⁰. Biskup ordynariusz przekonywał władzę, że Kościół będzie wpływał uspokajająco na napiętą sytuację społeczną. Nie było też misją Kościoła podtrzymywanie, a tym bardziej ją zaostrzać. Na koniec rozmowy biskup wyraził nadzieję, że zainteresowane strony zasiądą przy wspólnym stole, a apele papieża i mądra polityka Episkopatu przyczynią się do rozwiązania trudnych problemów¹¹. Sprawa budowy kościoła na Osiedlu ZWM utkwiała jednak w martwym punkcie. Stanowisko władz polityczno-administracyjnych znacznie się usztywniło. W dniu 30 listopada 1981 r. doszło do spotkania wojewody opolskiego ZBIGNIEWA MIKOŁAJEWICZA z biskupem ordynariuszem. Atmosfera w gabinecie wojewody była już inna niż w trakcie poprzednich spotkań. Wojewoda przedstawił propozycję współdziałania kurii diecezjalnej z władzami wojewódzkimi w ramach Frontu Porozumienia Narodowego. Bp A. Nossol od razu ją odrzucił oświadczając,

że zgodnie ze stanowiskiem Episkopatu Kościół nie będzie wchodził w zinstytucjonalizowane organizacje bezpośrednio, a pozostanie na zewnątrz, gdzie może działać więcej. W ramach Frontu Porozumienia Narodowego oficjalnie działać będą organizacje katolickie wywodzące się z Kościoła, w szczególności Kluby Inteligencji Katolickiej, mające zdaniem bpa duże perspektywy rozwoju, reprezentujące stanowisko Kościoła¹².

Przypomnijmy, że te ostatnie były mocno inwigilowane przez służby bezpieczeństwa socjalistycznego państwa. Wojewoda mówił też o problemach inwestycyjnych oraz o trudnościach zaopatrzeniowych w materiały budowlane. Pomimo tych sygnałów biskup oświadczył, że wystąpi z propozycją budowy kościoła w Opolu na Osiedlu ZWM oraz kaplicy na Osiedlu Dambonia. Spotkanie to po raz kolejny dowiodło, iż udzielanie zezwoleń budowlanych stało się kartą przetargową władzy. Wojewoda zaapelował, by duchowieństwo nadal propagowało konieczność rzetelnej pracy, dyscypliny, zachowania ładu i porządku. Zwrócił przy tym uwagę na to, że w wydaniu Kościoła propaganda ta ma inny ciężar gatunkowy. Biskup mówił o potrzebie wyjścia z kryzysu, bo łagodzenie braków w zaopatrzeniu przez przyjmowanie paczek z zagranicy jest krępujące¹³. W dniu 13 grudnia 1981 r. ogłoszony został na terenie całego kraju stan wojenny; kryzys społeczny, polityczny i gospo-

¹⁰ APO, WdSW, sygn. 1033, k. 27.

¹¹ APO, WdSW, sygn. 1033, k. 27–28.

¹² *Tamże*, k. 32–33.

¹³ *Tamże*, k. 34.

darczy sięgnął zenitu. Wszelki dialog pomiędzy władzą i społeczeństwem został zerwany, a Kościół stanął przed nowymi wezwaniemami.

Rok 1981 zamykał się dla mieszkańców Osiedla ZWM połowicznym sukcesem. Dzięki staraniom kurii biskupiej już w sierpniu Wydział Gospodarki Terenowej Urzędu Miasta w Opolu powiadomił o wyznaczeniu miejsca pod budowę punktu katechetycznego, wyznaczając teren w pełni uzbrojony w sieci miejskie o powierzchni 102 arów, położony przy ul. Wodociągowej — w kompleksie przeznaczonym w planie budowy osiedla pod realizację obiektów rekreacyjno-sportowych. Kierownik Wydziału Gospodarki Terenami inż. LESZEK URBAŃSKI zaproponował opracowanie projektu technicznego w formie wariantowej na zasadzie konkursu architektonicznego, uwzględniając etapowość zgodnie z programem docelowym obiektów parafialnych (tj. kościół, centrum katechetyczne, dom parafialny). W piśmie zamieszczono informację, że „z uwagi na wysoką klasę gruntów niezbędne jest uzyskanie zezwolenia na zmianę sposobu wykorzystania użytkowanych rolniczo terenów”¹⁴. Do budowy punktu katechetycznego został wyznaczony przez kurię ks. ANTONI GRYCAN. W związku z tym, że nie było jeszcze parafii, występował on w charakterze duszpasterza Osiedla ZWM, posługując się pieczęcią o treści: Rzymskokatolickie Duszpasterstwo Osiedla ZWM, 45-240 Opole, ul. Lipowa 12A. Ulica znajdowała się w Gosławicach, gdzie ks. A. Grycan wynajmował mieszkanie. Dlatego do czasu utworzenia nowej parafii na Osiedlu ZWM we wszystkich urzędowych dokumentach miejscem pracy odpowiedzialnego za budowę obiektów sakralnych i kościelnych duszpasterza była Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszej Maryi Panny Gosławice-Opole. Swoją działalność ks. Antonii Grycan rozpoczął od zorganizowania grupy ludzi chcących włączyć się w budowę punktu katechetycznego, a w przyszłości kościoła. Pierwsze takie spotkanie odbyło się w sierpniu 1981 r. w Gosławicach. Rozpoczął też odprawiać dla mieszkańców Osiedla ZWM niedzielne Msze św. w kościołach: Wniebowzięcia NMP w Gosławicach o godz. 9.30 i Najświętszego Serca Pana Jezusa u ojców jezuitów o godz. 12.00.

2. Budowa kościoła wraz z zespołem obiektów parafialnych — erygowanie parafii

Z początkiem września ks. A. GRYCAN pozyskał od Spółdzielni Mieszkaniowej Osiedla ZWM lokal M-1 przy ulicy Krasickiego 7g/1 dla kancelarii i biura na potrzeby budowy punktu katechetycznego¹⁵. Zwrócił się też w piśmie do Opolskiego

¹⁴ APO, WdSW, sygn. 2373, k. 5, 7.

¹⁵ Archiwum Kurii Diecezjalnej (dalej: AKD). Teczka: Parafia ZWM (dalej: ZWM), dokumenty bez paginacji. Spółdzielnia Mieszkaniowa Związku Walki Młodych do Kurii Diecezjalnej, pismo z dnia 3.09.1981.

Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego o umożliwienie zakupu baraku na potrzeby magazynowania materiałów budowlanych¹⁶ W piśmie przypomniano, że na budowę uzyskano zgodę wojewody. Miało ono również poparcie kurii diecezjalnej. Zastanawiające jest umotywowanie wagi owego zakupu. Autor pisma dla wzmocnienia motywu potrzeby nabycia baraku posłużył się zarządzeniem ministra i to bynajmniej nie resortu budownictwa. Czytamy:

W trosce o dobre wychowanie dzieci Minister Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie pismem z dnia 16 lutego 1981 r. Nr RK – 6010/1/81 zaleca budowy domów katechetycznych¹⁷

Być może obawiano się trudności zaopatrzeniowych lub blokady powyższego zakupu przez pracowników administracji niższego szczebla, często nieświadomych ustaleń zawartych pomiędzy kurią biskupią a dyrektorami wydziałów Urzędu Wojewódzkiego.

Późną jesienią 1981 r. przystąpiono do budowy fundamentów pod przyszły punkt katechetyczny. Na nich to 24 grudnia 1981 r. w mroźną noc wigilijną postawiono ołtarz polowy i odprawiono pasterkę. Ze względu na wprowadzony 13 grudnia stan wojenny, dzięki osobistemu poręczeniu ks. bpa A. ADAMIUKA, duszopasterz uzyskał zgodę na odprawienie pierwszej Mszy św. na Osiedlu ZWM. Wielu parafian do dziś wspomina, jak podczas tej uroczystości w pobliżu jeździły wojskowe wozy bojowe, a samochody milicji patrołowały teren. Na świątecznie udekorowanym ołtarzu umieszczono prośbę: „Obdarz nas pokojem w dniach nieszczęścia”

Na początku 1982 r. przystąpiono do budowy kaplicy na przygotowanych fundamentach pod barak, który miał być tymczasowym punktem katechetycznym. W rzeczywistości po przeróbce jego konstrukcji powstała nieoficjalnie tzw. kaplica – „barak” Wiele wykorzystanych wtedy materiałów łącznie z elementami samego „baraku” pochodziło z rozbiórki obiektów na „Metalchemie” (były zakłady metalurgiczno-chemiczne w południowej części Opola). W budowę kaplicy zaangażowali się zarówno wykwalifikowani budowlancy, jak i chętni do pomocy parafianie. Mimo że zima była wtedy niezwykle mroźna, prace postępowały dość szybko, gdyż nieukrywaniem marzeniem wszystkich było ukończenie prac budowlanych przed Świątami Wielkanocnymi. Kaplica została postawiona wzdłuż ul. Krasickiego. W dniu 4 kwietnia 1982 r., w Niedzielę Palmową, ks. bp A. Adamiuk poświęcił kaplicę. Ks. A. Grycan na nabożeństwo uzyskał zgodę Urzędu Miasta¹⁸. Pamiętajmy, że nadal trwał stan wojenny i obowiązywał dekret w sprawie organizowania i odbywania wszelkiego rodzaju zgromadzeń, a przewidywano, że na Mszę św. przybędzie ok. 10 tys. wiernych.

¹⁶ AKD, ZWM, pismo do Opolskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego, bez daty.

¹⁷ *Tamże*.

¹⁸ AKD, ZWM, decyzja Urzędu Miejskiego z dnia 3.04.1982.

Tymczasem zezwolenia na budowę kościoła nadal nie było. Decyzję w tej sprawie nie mogły podjąć władze administracyjne województwa, dopóki nie pojawiła się ona na szczepku kolektywu wojewódzkiej partii rządzącej. Dopiero 5 kwietnia 1982 r. na jego posiedzeniu z udziałem dyrektorów Wydziału Wojewódzkiego Urzędu ds. Wyznań MIKOŁAJA PEPLIŃSKIEGO i PAWŁA SMOLINA postanowiono wyrazić zgodę na budowę dwóch kościołów w Opolu, tj. na Osiedlu ZWM i na Osiedlu XXV-lecia w rejonie ulic Dambonia i Koszyka, oraz w Kędzierzynie–Koźlu (dzielnica Blachownia Śląska) i w Zawadzkiem. Robocze spotkanie, na którym miano przedyskutować szczegóły podjętych decyzji w sprawach budownictwa sakralnego, miało odbyć się pomiędzy dyrektorem Wydziału a bp. JANEM WIECZORKIEM. Postanowiono, że każdy projekt nowego kościoła, poza plebaniami, będzie akceptowany osobiście przez Głównego Architekta Województwa. Zaplanowano też na 16 kwietnia spotkanie wojewody z biskupem ordynariuszem w celu podpisania protokołu porozumienia w sprawie budownictwa sakralnego i kościelnego na lata 1982–1985¹⁹. Był to początek drogi do rozpoczęcia budowy kościoła i oficjalnego powołania w Opolu nowej parafii.

Decyzją Urzędu Miejskiego z 31 maja 1982 r. ustalono miejsce i plan realizacji inwestycji budowy kościoła i punktu katechetycznego. Miejsce na lokalizację wybrano w porozumieniu z głównym projektantem Osiedla ZWM, inż. JANUSZEM GRZEGORZAKIEM, z firmy „Inwestprojekt Katowice”. Przydzielony teren należał do 6 właścicieli, którzy 6 lipca wyrazili zgodę na wejście na grunt z pierwszymi pracami ziemnymi. Pozostało dopełnienie formalności z przeniesieniem własności, ale z uwagi na to, że właściciele gruntów wyjechali na pobyt stały do Niemiec, proces wymagał dłuższego czasu. Procedury biurokratyczne, mające osadzić obiekty kościelne na wieczystym prawie własności, zakończono 24 czerwca 1983 r. zezwoleniem Wojewody Opolskiego na przyjęcie darowizny. Darczyńcą na rzecz kościoła była EMILIA SOJKA, zamieszkała w Niemczech. W jej imieniu jako pełnomocnik działała RITA SOJKA z Opola²⁰. W związku z wcześniejszą zgodą właścicieli gruntów na rozpoczęcie budowy, 24 lipca 1982 r. Urząd Miejski wydał decyzję zezwalającą na budowę kościoła. Niemal natychmiast, bo jeszcze tego samego miesiąca, dokonano pierwszych wykopów i zgromadzono materiał budowlany. Wykonano też prace fundamentowo-piwniczne, aby zapobiec osypywaniu się wykopów²¹. Te pierwsze prace rozpoczynające budowę kościoła stworzyły fakt dokonany do utworzenia parafii. Na podstawie art. 1 Dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r.

¹⁹ APO, Akta KW PZPR, sygn. 2631, k. 12–13.

²⁰ APO, WdSW, sygn. 2373, pismo ks. A. Grycana do Wojewody Opolskiego z dnia 24.06.1983 r., k. 9.

²¹ AKD, ZWM, A. Grycan do Urzędu Miejskiego. Wydział Gospodarki Terenowej w Opolu, z dnia 24.07.1982.

o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, kuria diecezjalna zawiadomiła Wydział ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego, że zamierza utworzyć nową parafię — pod wezwaniem bł. Czesława w Opolu, w dzielnicy Związek Walki Młodych²², na co 31 sierpnia otrzymała zgodę²³. Następnie wikariusz generalny bp JAN WIECZOREK zawiadomił, że władza diecezjalna ma zamiar mianować proboszczem parafii Opole – Osiedle ZWM ks. Antoniego Grycana, dotychczasowego duszpasterza tej dzielnicy. W tamtych czasach był to wymóg podyktowany podstawą prawną wynikającą z art. 5 ust. 1 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych (Dz. U. nr 1 poz. 6 z 1957 r.). Urząd ds. Wyznań w Opolu nie zgłosił, po rozpatrzeniu pisma kurii diecezjalnej, zastrzeżeń w sprawie mianowania ks. Antoniego Grycana na stanowisko proboszcza parafii Opole – Osiedle ZWM²⁴. Jeszcze przed oficjalnym objęciem parafii, tj. z chwilą wejścia w życie dekretu erygującego, przyszły jej proboszcz podjął z wiernymi dyskusję nad ustaleniem wezwania dla przyszłego kościoła. Ks. Grycan chciał, aby to od wiernych wypłynęła inicjatywa. Ostatecznie zapadła decyzja, że nowa parafia będzie pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, o czym powiadomiono 20 września kurie²⁵. *Patrocinium*, czyli prawo patronatu, przyjęto od wydarzenia z historii zbawienia jakim było Przemienienie Pańskie na górze Tabor. W kalendarzu liturgicznym święto przypada 6 sierpnia.

Mogła wreszcie nastąpić długo oczekiwana przez wiernych chwila ogłoszenia przez biskupa ordynariusza dekretu o erygowaniu parafii w dzielnicy ZWM. Ten, wydany w trudnych czasach stanu wojennego, dokument miał dla mieszkańców dzielnicy głęboką symbolikę tryumfu i nadziei, że uda się zachować chrześcijańskie wartości zwłaszcza w młodym pokoleniu wiernych. Przytoczmy go więc w całości.

D E K R E T

Na większą chwałę Boga i dla dobra dusz nieśmiertelnych w oparciu o kan. 1427 *C.I.C.* oraz o Motu Proprio Papieża Pawła VI *ECCLESIAE SANCTAE* z roku 1966 nr 21, po wysłuchaniu stron zainteresowanych,

- 1) eryguję niniejszym w mieście Opole, Dzielnica Związku Walki Młodych parafię pod wezwaniem PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO.
- 2) Granice parafii stanowią od Dworca Wschodniego oś ulicy Oleskiej (numery parzyste), oś obwodnicy oddzielającej Osiedle ZWM od Opola-Gostawic, pole między ZWM II i Opolem (za ulicą Ozimską) oraz tory kolejowe aż do Dworca Wschodniego. Domy położone w obrębie nowo ustalonych granic parafii Przemienienia

²² AKD, ZWM, kuria diecezjalna do Urzędu Wojewódzkiego. Wydział do Spraw Wyznań w Opolu, dnia 28.07.1982.

²³ AKD, ZWM, Urząd Wojewódzki. Wydział do Spraw Wyznań w Opolu do Kurii Diecezjalnej, pismo z dnia 31.08.1982.

²⁴ APO, WdSW, sygn. 1356, k. 8–9.

²⁵ AKD, ZWM, wikariusz generalny Wacław Wycisk do Urzędu Wojewódzkiego. Wydział do Spraw Wyznań w Opolu, pismo z dnia 5.10.1982.

Pańskiego, które dotychczas należały do parafii Najśw. Serca Pana Jezusa oraz do parafii Wniebowzięcia NMP w Gosławicach wyłączam z tych parafii i przyłączam do nowej parafii Przemienienia Pańskiego.

- 3) Obowiązek utrzymania kościoła parafialnego, plebanii, sal katechetycznych i służby kościelnej spoczywa na parafii.
- 4) Biskup Opolski mianuje każdorazowego proboszcza, jego uposażenie stanowią ofiary składane przez wiernych z okazji posług duszpasterskich, z zachowaniem przepisów kościelnego prawa ogólnego i diecezjalnego.
- 5) Parafia używa pieczęci z wizerunkiem tytułu kościoła z napisem w otoku: Parafia Przemienienia Pańskiego w Opolu lub po łacinie: Paroecis Transfigurationis DNJ. CHRISTI.
- 6) Parafia Przemienienia Pańskiego będzie należała do dekanatu opolskiego.
- 7) Dekret wchodzi w życie w święto Matki Bożej Różańcowej, dnia 7 października 1982 R.P. i będzie ogłoszony z ambon kościołów Dzielnicy ZWM, Ojców Jezuitów i w Gosławicach.

Dan w Opolu, dnia 29 września 1982 r. w święto Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała.

Biskup Opolski

Kancelarz Kurii

Z dniem wejścia w życie powyższego dekretu ks. A. Grycan objął funkcję proboszcza nowo utworzonej parafii. Pierwszy proboszcz urodził się w 1939 r. we wsi Wierzbowiec (pow. Trembowla, woj. tarnopolskie). Jako repatriant został przesiedlony wraz z rodziną na Ziemię Zachodnie, gdzie zamieszkał we wsi Dobiercice (gmina Łowkowice, pow. Kluczbork). Święcenia kapłańskie otrzymał w 1962 r. Pracował jako wikariusz w parafiach: Ostropa (1962); Zabrze-Biskupice (1966–1970); Dobrodzień (1970–1972); Skorogoszcz (1972–1973). Od 1973 r. do przejścia do Opolą był proboszczem parafii Zubrzyce w powiecie głubczyckim²⁶

W czerwcu 1982 r. rozpoczęto wykop pod budowę domu katechetycznego i parafialnego, a pod koniec roku przystąpiono do budowy fundamentów kościoła. Każdy następny etap inwestycji wymagał kolejnych zezwoleń. Współpraca z Wydziałem Budownictwa, Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego w Opolu przebiegała poprawnie, co nie zakłócało cyklu budowy²⁷

Trudności pojawiły się w samej pracy duszpasterskiej. Msze św. odprawiane były w niewielkiej kaplicy – „baraku”. Parafia liczyła w tym czasie 18 tys. mieszkańców, a proboszcz miał do pomocy tylko jednego wikarego, ks. WIKTORA MAŁECKIEGO. Sytuacja ta ograniczała posługę duszpasterską w tak licznej parafii. W niedzielę mogło być odprawionych najwyżej 6 Mszy św., z ostatnią o godz. 16.00. Zachodziła konieczność wprowadzenia jeszcze jednej Mszy św. wieczornej,

²⁶ APO, WdSW, Akta osobowe osób duchownych i zakonnych, sygn. 1356, k. 3–4.

²⁷ APO, WdSW, sygn. 2373, k. 10.

o którą prosiło wielu parafian pracujących z konieczności również w niedzielę. Dojazdy do centrum miasta były o tej porze, w dzień świąteczny, bardzo utrudnione. Wymagało to jednak zgody biskupa. Proboszcz zwrócił się do kurii w specjalnym piśmie o prawo kwadrynacji dla jednego kapłana. Było to prawo zezwalające na odprawienie większej ilości Mszy św. w ciągu jednego dnia przez konkretnego księdza. Proboszcz A. Grycan uzasadniał tę potrzebę do czasu otrzymania drugiego wikarego²⁸. 22 sierpnia 1983 r. do parafii przybył ks. wikary STANISŁAW DWORZAK.

Ilość odprawianych Mszy św. świadczy o ogromnym pragnieniu posiadania przez mieszkańców osiedla kościoła. Na owo pragnienie w tamtych czasach złożyło się kilka przyczyn. Na pewno dominującą była potrzeba duchowa. Budowa kościoła stała się też psychologiczną reakcją przeciw architektonicznej nudzie i szarzyźnie osiedlowego życia w duchowej i kulturowej pustce. Była zatem potrzebą autentyczną, bo wyzwalała niespotykaną ludzką energię do jej zrealizowania na przekór istniejącym wówczas trudnościom. A były to trudności natury polityczno-ideologicznej, administracyjnej i finansowo-gospodarczej, wynikającej z gwałtownie pogłębiającego się kryzysu ekonomicznego. Wezwanie, jakiego podjęli się w tamtych czasach wierni zamieszkujący Osiedle ZWM wspólnie z lokalnym opolskim Kościołem, zmierzające do budowy zespołu obiektów sakralnych, było niewyobrażalnie trudne i ryzykowne. Podjęte żywiołowo, bez dogłębnej analizy ekonomicznej, której (w dobie braków materiałowych na rynku budowlanym i pogłębiającej się inflacji) nie sposób było dokonać, groziło krachem finansowo-budowlanym i niebezpieczeństwem, że budowa będzie trwać długie lata. Ponadto Polska wchodziła u progu lat 80. w szczególną fazę napięć społecznych, które odzwierciedlały wzajemny układ stosunków między Kościołem a reżimem komunistycznym. To dodatkowo określało specyfikę problemów związanych z budownictwem sakralnym w ówczesnej Polsce, stwarzając stan dużej niepewności. Wynikał on m.in. z faktu, że przy budowie kościoła możliwości oparcia się, w warunkach gospodarki socjalistycznej, o sektor prywatny były ograniczone. Pozostała więc potrzeba skorzystania z oferty niewydolnego, kontrolowanego przez władze polityczne, sektora państwowego. Niestety, panujący w gospodarce socjalistycznej system nakazowo-rozdzielczy nie uwzględniał w tzw. rozdzielniku potrzeb zaopatrzenia w materiały budowlane inwestycji kościelnych. Ich kupno, określane w ówczesnym języku „zdobyciem”, wymagało niezwyklej zaradności ludzi podejmujących się prac związanych z budową.

Zrealizowania całej inwestycji podjął się inż. TADEUSZ SŁAWIŃSKI z Opola, który zajmował się również zaopatrzeniem i wykonawstwem. Jego zastępcą był

²⁸ AKD, ZWM, Rzymsko-Katolickie Duszpasterstwo Osiedla ZWM Opole, ul. Krasickiego 7, „G” do Kurii Diecezjalnej z 10.02.1983.

ANDRZEJ KOMÓREK — główny majster budowy, a konstruktorem — DANUTA SZNAJWEJS, a po niej MARIAN KUŚNIERKIEWICZ. Za instalację sanitarną odpowiadał ZBIGNIEW PRYSIAŻNIK, a elektryczną — KAROL PRZYWARA. Na budowie było zatrudnionych trzech murarzy. Oprócz nich pracowało w początkowym okresie budowy codziennie (oprócz niedziel) 100–150 wolontariuszy.

W dniu 21 czerwca 1983 r. papież JAN PAWEŁ II poświęcił na Górze św. Anny ponad 100 kamieni węgielnych, a wśród nich znajdował się ten, który 5 sierpnia 1984 r. został uroczyście wmurowany w miejscu budowy kościoła Przemienienia Pańskiego. We wrześniu 1983 r. oddano do użytku dom katechetyczny. W czerwcu 1984 r. otwarto kancelarię parafialną w nowym budynku oraz wykończono mieszkania dla sióstr i trzeciego wikarego, którym został ks. ANDRZEJ GÓRA. W 1984 r. pasterka odprawiona została wśród wznoszonych murów nowej świątyni. Inwestycją kończącą realizację projektu była kaplica dzienna z wolno stojącą wieżą, której budowę zakończono jesienią 1985 r.

Duże trudności przy wznoszeniu murów kościoła przysporzyło wykonawcy sprostanie wymaganiom projektu od strony zastosowania określonych materiałów budowlanych. Ich pozyskanie w czasach kryzysu gospodarczego okazało się niezmiernie trudne. Np. jednym ze wskaźników architektonicznych, mających wyróżnić obiekt sakralny od ogólnego tła budownictwa osiedlowego, było zastosowanie zupełnie odmiennego materiału budowlanego, a mianowicie cegły klinkierowej. W związku z tym, że jej produkcja była bardzo mała i producent odmówił sprzedaży tego materiału, wykonawca, w porozumieniu z autorem projektu, zastosował tzw. cegłę przemysłową, której wytrzymałość na warunki atmosferyczne była znacznie mniejsza. Zastosowana zmiana materiału ma swoje konsekwencje dzisiaj w postaci kruszenia się cegły. Powstrzymanie tego procesu wymaga kosztownych prac impregnacyjnych.

Wybudowane w latach 1982–1985 z materiałów o niskiej jakości budynki wraz z kościołem zaczęły się szybko zużywać, co z każdym rokiem zwiększało koszty ich eksploatacji. Nowe obecnie technologie i wysoka jakość dostępnych na rynku materiałów budowlanych daje szansę poprawy jakości budowanych w tamtych latach obiektów sakralnych na tyle, aby w przyszłości były tańsze w utrzymaniu. Problem dotyczy również kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Opolu. Budowla wymaga po trzydziestu latach poważnego dofinansowania, co zgodnie z aktem erekcyjnym i zaleceniami soborowymi jest obowiązkiem parafian. Dlatego każdy proboszcz oczekuje od nich szczególnego zrozumienia w tej sprawie i wykazania odpowiedzialnej troski o utrzymanie obiektów sakralnych dla przyszłych pokoleń. Pamiętajmy, że pokolenie, które podjęło się latach 1981–1985 ich wybudowania na Osiedlu ZWM, zdało swój egzamin z ofiarności i to w czasach szczególnie trudnych.

3. Projekt architektoniczny kościoła pw. Przemienienia Pańskiego i lokalizacja obiektu

3.1. Budownictwo sakralne w Polsce

Budownictwo sakralne w Polsce po 1945 r. praktycznie nie istniało. Wierni i ich duszpasterze koncentrowali się na odbudowie kościołów zniszczonych po wojnie i bieżących remontach. Nowych nie budowano na skutek przeszkód polityczno-ideologicznych stawianych przez władze państwowe. Nieliczne obiekty sakralne zaczęły pojawiać się dopiero w latach siedemdziesiątych. Studia w zakresie architektury sakralnej były na ogół ignorowane. Brakowało krytycznej dyskusji na temat budownictwa sakralnego, ponieważ okazji do zaprezentowania twórczości architektonicznej w tej dziedzinie było bardzo mało. Stąd nagły *boom* budowlany na tego typu obiekty, jaki miał miejsce z początkiem lat 80-tych, zaskoczył środowisko architektów i stał się dla nich nowym wyzwaniem. Dla Kościoła w Polsce otworzyła się szansa nadrobienia powojennych zaniedbań w budownictwie sakralnym, wynikających z polityki władzy. Architekci polscy sięgnęli więc po dawne wzorce, stosując występujący również w świecie tzw. architektoniczny „historyzm” Ta atmosfera chwilowej szansy spowodowała dużą mobilizację środowiska architektów, co zaowocowało licznymi projektami zgłaszanymi do powołanych przez kurie diecezjalne komisji konkursowych. Poziom ich był różny, a niektórym zarzucano niską jakość architektoniczną, wręcz „pseudohistoryzm”

3.2. Konkurs diecezjalny

Również opolska kuria diecezjalna powołała własną komisję konkursową. Jesienią 1981 r., zaraz po przydzieleniu przez Urząd Miasta terenu pod budowę na osiedlu mieszkaniowym ZWM w Opolu punktu katechetycznego, rozpisano konkurs architektoniczny. Do konkursu, na życzenie organizatorów, przysłano prace na projekt budowy kompleksu obiektów sakralnych, w tym kościoła. Na koniec roku wyznaczono termin składania prac. Stan wojenny przesunął rozstrzygnięcie konkursu na styczeń 1982 r. Do komisji wpłynęło siedem projektów. W pierwszym etapie konkursu przyznano dwie pierwsze nagrody *ex aequo*: dla JANUSZA OLENIECKIEGO oraz zespołu: ANTONI DOMICZ (główny projektant), WACŁAW JEZERSKI i posiadający uprawnienia budowlane MAREK TERMIŁOWSKI. Drugi etap konkursu, w którym autorzy nagrodzonych prac otrzymali zadanie wprowadzenia wskazanych przez sąd konkursowy poprawek i uzupełnień, rozstrzygnięto w kwietniu 1982 r., wybierając do realizacji projekt A. Domicza i W. Jezierskiego. Należy tu zaznaczyć, że Sąd Konkursowy tworzyli: architekt z Wrocławia STEFAN MILER (przewodniczący); architekt — wiceprzewodniczący oddziału opolskiego Stowarzyszenia Architektów Polskich — ZDZISŁAW BUDZIŃSKI, reprezentujący Komisję

Diecezjalną przy kurii biskupiej w Opolu; biskup JAN WIECZOREK — przewodniczący Komisji Diecezjalnej, odpowiadający za budownictwo sakralne, i ks. prałat STEFAN BALDY — proboszcz parafii katedralnej w Opolu.

3.3. Architektura sakralna — założenia ideowe w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II

Aby zrozumieć projekt architektoniczny kościoła pw. Przemienienia Pańskiego na Osiedlu ZWM w Opolu autorstwa A. Domicza, należy rozpatrzyć go na tle epoki, w której powstawał. Przede wszystkim przypomnijmy, jaką wizję architektury sakralnej wypracował Sobór Watykański II. Po poprzedniej epoce Sobór pozostawił swobodę kształtowania formy budowli i przyjął, stosowaną w praktyce od wieków, zasadę pluralizmu stylistycznego. Konstytucja o liturgii dawała jedynie wskazówki odnośnie dostosowania budowli do wymogów liturgii. W instrukcji Świętej Kongregacji Obrzędów *Inter aecumenici* — o należyтым wykonaniu Konstytucji o Liturgii Świętej, oraz we wstępnej części nowego Mszału Rzymskiego bardziej szczegółowo zostały ujęte zasadnicze funkcje budownictwa sakralnego w zakresie teologii, liturgii, socjologii i estetyki. O ile dwie pierwsze są oczywiste, to dwie ostatnie wymagają pewnego wyjaśnienia. Funkcja socjologiczna mówi, że liturgia powinna odpowiadać potrzebom grupy społecznej. W warunkach dużego osiedla miejskiego powinna być dostosowana do formy duszpasterstwa masowego i zawodowo zróżnicowanego. Wykształcony tu rodzaj liturgii poprzez autentyzm i szczerłość powinien z duszpasterskiego punktu widzenia skutecznie kształtować chrześcijański typ osobowości w dużej społeczności miejskiej. To z kolei pociąga za sobą pewne założenia estetyczne w architekturze sakralnej, kierujące się zasadą prostoty wnętrza²⁹ Zmiany w liturgii, które wprowadził Sobór Watykański II, miały zatem dla architektów tworzących nowe przestrzenie sakralne wpływ niezwykle istotny, niemal rewolucyjny. Dotychczasowe hierarchiczne kształtowanie przestrzeni, charakterystyczne dla układu linearnego kościołów nawowych, nie odpowiadało w pełni nowym tendencjom. Przyjęto, że jedynym prawidłowym modelem, zapewniającym właściwy, wspólnotowy udział wiernych w liturgii, jest układ centralny. Pojawiły się rozwiązania projektowe kościołów rozplanowanych na rzucie kwadratu z wejściem po przekątnej i ołtarzem wysuniętym ku środkowi. Takie rozwiązanie przyjął dla kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Opolu jego projektant, Antoni Domicz, uznając je za zalecany model zastępujący układ bazylikowy³⁰

²⁹ J. POPIEL, *Posoborowa problematyka architektury kościelnej*, „Collectanea Theologica” (1970), nr 40, s. 49–58.

³⁰ Informacja uzyskana od A. Domicza w formie autoryzowanego wywiadu z dnia 15.05. 2012 r.; w posiadaniu autora tekstu (dalej: A. Domicz, wywiad).

Współczesna świątynia, z socjologicznego punktu odniesienia, powinna mieć również charakter wielofunkcyjny. To znaczy, że obok liturgicznego jest też obiektem służącym celom pozaliturgicznym, związanym z szeroką kulturą chrześcijańską, na którą składają się m.in.: projekcje filmów, inscenizacje religijne, występy zespołów wokalny-instrumentalnych i wokalnych itp. Należało zatem przyjąć odpowiednią strategię budowlaną, wymagającą określonych standardów widoczności i akustyki wnętrza³¹. Przygotowany do konkursu projekt musiał nie tylko spełniać powyższe funkcje, ale też wkomponowywać się w architektoniczne otoczenie. Należało więc wziąć pod uwagę fakt, że kościoły realizowane na przestrzeni dziejów zawsze wyróżniały się z otoczenia, dominując w przestrzeni zurbanizowanej zarówno skalą, jak i jakością rozwiązań projektowych.

3.4. Lokalizacja kościoła i ideowe przesłanie projektu

Lokalizacja omawianego kościoła, kaplic oraz zespołu obiektów parafialnych została wyznaczona w bezpośrednim sąsiedztwie planowanego centrum usługowo-administracyjnego dzielnicy mieszkaniowej Opole-Wschód (następnie ZWM, obecnie Armii Krajowej) oraz dwóch dwudziestokondygnacyjnych budynków mieszkalnych. Centrum usługowe miało spinać dwa skrzydła zabudowy mieszkaniowej, obejmujące wewnętrzne tereny rekreacyjne parku dzielnicowego. W tak zaplanowanej w latach osiemdziesiątych lokalizacji kościołowi wraz z kompleksem budynków trudno było zapewnić dominantę wysokościową jako wyróżnika urbanistycznego otoczenia. Do dziś dwudziestokondygnacyjne budynki mieszkalne nie zostały zrealizowane, a w miejscu planowanego centrum powstały hipermarkety Real i Mediamarkt, które w opinii autora projektu osiedla, JANUSZA GRZEGORZAKA, są urbanistycznym nieporozumieniem³².

W takim chaosie przestrzennym otoczenia trudno też było wprowadzać obiekt sakralny charakteryzujący się zbyt różnorodnością i przepychem. Dlatego zdecydowano, żeby właśnie w tym konkretnym miejscu, wyznaczonym przez Urząd Miasta, budynek kościoła wyróżniał się będzie powściągliwością, umiarem, szlachetnością proporcji, materiałów, detalu, ascezą, a nie historyzmem, nawiązującym do barokowego czy klasycystycznego bogactwa. Kościół miał stać się oazą wytchnienia od osiedlowego zgiełku, miejscem kontemplacji i sakralnego skupienia. Miał być miejscem przyjaznym, ogólnodostępnym, co wprost wynika z posoborowych zaleceń³³. Powyższe założenia ideowe projektu, z uwzględnieniem jego lokalizacji, Antonii Domicz przedstawiał w skróconej formie już wcześniej, na łamach

³¹ POPIEL, *Posoborowa problematyka architektury kościelnej*, s. 49–58.

³² A. JANOWSKI, *Blokowisko bez przyszłości*, „Nowa Trybuna Opolska”, 14.05.2012.

³³ A. Domicz, wywiad.

renomowanego ogólnopolskiego kwartalnika „Archivolta”, dotyczącego zagadnień o architekturze tak polskiej, jak i zagranicznej³⁴.

3.5. Rozwiązania projektowe

Powyższe założenia ideowe należało następnie przetworzyć w konkretny projekt użytkowy.

Wymagał on zaprojektowania nie tyle samego kościoła, co zespołu sakralnego z kaplicami, punktem katechetycznym i plebanią. Rozmieszczono go w prostych ceglanych bryłach wokół wewnętrznego dziedzińca. Elewacje zespołu kościelnego i wnętrza sakralne zaplanowano wykonać z cegły klinkierowej — jako materiału dominującego. Był to praktycznie jedyny szlachetny materiał budowlany dostępny na rynku w latach kryzysu gospodarczego, w których przyszło budować obiekt. Ostatecznie, jak to zostało wyjaśnione wcześniej, zastosowano cegłę przemysłową. Powstały układ urbanistyczny nawiązuje do rozwiązań klasztornych, np. klasztorów cysterskich, jednak istotnym *novum*, wynikającym z posoborowych tendencji, jest jego otwarcie, oznaczające dostępność dziedzińca z wszystkich kierunków. W prostej geometrii brył można odszukać odniesienia do architektury romańskiej, a więc stylu kojarzonego z początkami polskiej państwowości, związanej z wprowadzeniem chrześcijaństwa. Nawiązanie dialogu historii i współczesności było również jednym z istotnych założeń projektowych³⁵

Ten opis A. Domicza dowodzi, iż kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Opolu to typowy przykład modernizmu architektonicznego lat osiemdziesiątych XX stulecia. Swym kształtem należy do nowoczesnych projektów kościołów o architekturze „historyzującej”, potocznie określanej „zabytkopodobną”, jakie zaczęły powstawać po Soborze Watykańskim II.

Charakterystycznym elementem, nawiązującym do późnoromańskich założeń architektury cysterskiej, może być fragment wschodniej ściany kościoła (fotografia nr 1 „Archivolta”, s. 33). Kościół Przemienienia Pańskiego jest typem kościoła halowego i nawiązuje do tradycji sięgającej czasów późnoromańskich, jak i gotycznych. Również i gotyk, zwłaszcza w Polsce północnej oraz w Wielkopolsce i na Mazowszu, wytworzył typ kościoła halowego w swej istocie prostego i skromnego, wykorzystującego do budowy cegłę — z braku kamienia. Gotyk wszedł do miast i kultury mieszczańskiej. Modernizm osadził kościół w wielkomiejskim środowisku osiedlowym, stąd pomysł nawiązania do tradycji jest w pełni uzasadniony. Mamy tu tzw. twórczy historyzm, przejawiający się we współczesnym projekcie architektonicznym.

Takie rozwiązanie docenił, po niemal trzydziestu latach od powstania projektu, PIOTR SARZYŃSKI. W artykule *Módlmy się o architektów*, analizując różne obiekty sakralne z całej Polski, wśród wyróżniających umieścił kościół pw. Przemienienia

³⁴ M. i A. DOMICZ, *Pracownia architektury*, „Archivolta” (2007), nr 1, s. 32–33.

³⁵ A. Domicz, wywiad.

Pańskiego w Opolu jako „dowód, że nawet wielkie i proste bryły mogą być bardzo ciekawe”³⁶. Tak więc brak wytycznych (być może zamierzony) Soboru Watykańskiego II odnośnie architektury sakralnej dał większą swobodę architektom, co zaowocowało powstaniem takich budowli jak omawiany tu kościół. Również w „Tygodniku Powszechnym” wśród przykładów nowej architektury sakralnej, która potrafi „unieść” treść teologicznego przesłania, został wymieniony m.in. projekt A. Domicza. Autorka artykułu, KATARZYNA JABŁOŃSKA, pisze:

Pośród kolejnych godnych docenienia realizacji warto wymienić kościół Przemienienia Pańskiego w Opolu. Projekt Antoniego Domicza udowadnia, że duże bryły nie muszą być oznaką gigantomanii, ale mogą odsyłać do nieskończoności³⁷

Zważywszy, że niedawno 500 artystów z całego świata wystosowało do BENE-DYKTA XVI alarmujący list, w którym piszą, iż: „Dzisiejsza architektura sakralna nie ułatwia ożywczego spotkania z Bogiem, lecz raczej ogranicza je i wypacza”³⁸, omawiany tu projekt kościoła w Opolu wraz z całym kompleksem budynków wydaje się wpisywać, po trzydziestu latach, do historii architektury sakralnej w Polsce jako wzorzec modelowy.

3.5.1. Kościół

Przy projektowaniu bryły zewnętrznej, jak i wnętrza kościoła, trzymając się wyżej przedstawionych zasad soborowych, architekt podjął próbę nadania mu charakteru Domu Bożego z teologicznego punktu widzenia, zbudowanego dla samego Boga. Można powiedzieć, że projekt ten stanowi antytezę tego, co świeckie. Z drugiej strony projekt silnie podkreśla, że kościół buduje się dla ludzi i staje się on miejscem gromadzenia się czcicieli Boga. Jest ich wspólnym domem. Powinien zatem być dostosowany do ich potrzeb. To, co Boskie i ludzkie, nakłada się. Kościół pw. Przemienienia Pańskiego — według opisu A. Domicza (projekt wnętrza kościoła współtworzył Jan Oleniecki) — ma prostą formę graniastosłupa na podstawie kwadratu. Wejście główne prowadzi z podcienia w narożniku północno-wschodnim, uzyskanego przez schodkowe podcięcie bryły. Konstrukcja żelbetowa portalu wejściowego pokryta jest czarnymi płytami marblitu. Dodatkowe boczne wejścia zaprojektowano w narożnikach południowo-wschodnim i północno-zachodnim. Wzbogaceniem prostej bryły są trójkątne kaplice, które wysunięte z elewacji: wschodniej — kaplica dla matek z dziećmi i południowej — kaplice św. Anny i św. Józefa, nie zostały zagospodarowane zgodnie z założeniami projektu. Dziś w tych miejscach znajduje się: kaplica Matki Bożej Częstochowskiej i kaplica Matki Bożej Bolesnej — Apostolstwa Dobrej Śmierci. Pionowe szczeliny na krawędziach kaplic oraz w narożniku południowo-wschodnim zapewniają doświetlenie

³⁶ P. SARZYŃSKI, *Módlmy się za architektów*. „Polityka”, nr 37 z 11.09.2010, s. 63.

³⁷ A. JABŁOŃSKA, *Pan Bóg pod dachem*. „Tygodnik Powszechny” (2011), nr 33.

³⁸ *Tamże*.

wnętrz. Na końcu narożnika we wnęce znajduje się kaplica Jezusa Miłosiernego z relikwiami św. FAUSTYNY. Kwadratowe okna na planie krzyża na elewacji południowej i zachodniej kościoła zaprojektowane zostały celem odpowiedniej iluminacji prezbiterium, jednak podstawowe oświetlenie rejonu ołtarza zapewnia świetlik w kształcie ostrosłupa o podstawie kwadratu, umieszczony centralnie nad prezbiterium. Pojawił się on w ostatecznej formie w drugim etapie projektowania, wprowadzając naturalne światło. Został jednak celowo ukryty za kasetonami stropu, by źródło światła było niewidoczne, a jednocześnie rozświetlało najważniejsze miejsce w kościele — stół ofiarny. Kasetonowy układ stropu oraz odsunięte od ścian filary tworzą odpowiednią akustykę wnętrza. Szczególnie pozytywnie wypowiadają się na ten temat członkowie chórów zapraszanych na występy.

Nad kruchtą wejścia głównego znajduje się chór. Miejsce na organy zaprojektowano po prawej stronie, jako przeciwagę dla przeszklonej kaplicy dla matek z dziećmi, jednak realizacja odbiegła od tych zamierzeń. Obecnie fragmenty organowe zostały zamontowane w miejscu kaplicy dla matek z dziećmi, a ściana północna pozostała pusta. Narożnik naprzeciw wejścia przesłonięto ścianą ołtarzową, przed którą na planie koła zaprojektowano prezbiterium. Elementy prezbiterium nie zostały zrealizowane do końca zgodnie z pierwotnymi planami. Ołtarz miał mieć formę świetlisto-białego prostopadłościanu o wymiarach 3 x 1 m. Po obu stronach zaprojektowano dwie ambony — jedną dla liturgii słowa, drugą dla wygłaszania homilii. Ambony te w formie smukłych graniastosłupów miały być wysunięte na front prezbiterium jak najbliżej wiernych, jako wymowny symbol ewangelizacji. Chrzcielnicę umieszczono po południowej stronie prezbiterium, nieco niżej ołtarza. Sedilia zostały wkomponowane w stopień prezbiterium. Stopień miał być wyściełany i tylko miejsce dla celebransa odznaczono oparciem. Obecnie sedilia umieszczono przed tabernakulum, które według projektu miało być zamontowane wspornikowo na ścianie ołtarzowej. Ostatecznie zostało wyniesione nad ołtarz w ten sposób, by nie było przesłanianie w trakcie liturgii, a dojście do niego zapewnia pochylnia. Zalecenia soborowe zostały zatem spełnione i najważniejszą część prezbiterium wypełnił wyeksponowany i widoczny z każdego miejsca ołtarz wraz z tabernakulum. W ten sposób cała kompozycja wnętrza kościoła pw. Przemienienia Pańskiego wprowadza wiernego w *sacrum* miejsca i stwarza atmosferę modlitwy.

Za ścianą ołtarzową przewidziano miejsce na kaplicę adoracji Najświętszego Sakramentu. Obecnie funkcję kaplicy adoracji spełnia znajdująca się na zewnątrz tzw. kaplica na dni powszednie (opis poniżej).

We wnętrzu kościoła wzdłuż ścian bocznych — zewnętrznych wznoszą się masywne słupy. Mają one szereg zastosowań: są wewnętrznymi przyporami konstrukcyjnymi, skrywają instalacje wentylacji, oświetlenia pośredniego, nagłośnienia i odprowadzenia wody z dachu. Za niektórymi z nich zaprojektowano konfesjonały.

Dziś umieszczono je pomiędzy słupami. Pasy balustrady chóru nad wejściem, kaplicy dla matek z dziećmi i organów miały być pokryte płaskorzeźbami drogi krzyżowej. Obecnie obrazy ze stacjami drogi krzyżowej zostały zawieszane na wewnętrznych przyporach w postaci słupów. Pierwotny zamysł podwieszenia nad prezbiterium rzeźby Chrystusa Zmartwychwstałego został zamieniony na ikonę przedstawiającą ewangeliczną scenę Przemienienia Pańskiego na górze Tabor³⁹ Jej autorem jest TOMASZ MILL, mieszkający w Markach koło Warszawy. Otacza ją 18 mniejszych ikon, przedstawiających sceny z życia Jezusa. Licząc od sceny znajdującej się w lewym górnym rogu, zgodnie z ruchem wskazówek zegara, ilustrują one: wjazd do Jerozolimy, umycie nóg apostołom, Ostatnią Wieczerzę, modlitwę w Ogrójcu, pojmanie, zaparcie się Piotra, sąd przed Piłatem, biczowanie, wyszydzenie, niesienie krzyża, śmierć, złożenie do grobu, zstąpienie do otchłani, zmartwychwstanie, spotkanie z uczniami w drodze do Emaus, niedowiarstwo Tomasza, spotkanie Zmartwychwstałego z apostołami nad Jeziorem Galilejskim, wniebowstąpienie. Ikona namalowana jest na płycie stolarskiej farbami temperowymi. Powierzchnie obrazów zostały pokryte lakierem. Wymiary całości zmontowanego malowidła wynoszą: 7,42 m x 6,18 m, waga natomiast 600 kg. Praca nad tym dziełem trwała od grudnia 2001 do marca 2003 r. Podjęcie decyzji jego zamówienia było uwarunkowane przyjęciem przez parafię patronatem. Ikonę poświęcił 25 marca 2003 r. bp JAN BAGIŃSKI.

Do zachodniej elewacji kościoła przylega parterowa bryła z pomieszczeniami zakrystii. W części północnej jest ona wyższa, gdyż skrywa klatkę schodową prowadzącą z łącznika. Zgodnie z zadanym programem użytkowym, mieszczą się tu zakrystie dla księży i ministrantów, pokój spowiedzi, a także pomieszczenia sanitarne i gospodarcze. Długi korytarz, prowadzący do wyjścia, umożliwia ustawianie szeregu procesyjnego dla większych uroczystości. Pod zakrystią znajdują się pomieszczenia techniczne wentylatorni, z której jest dostęp do podziemnego korytarza technicznego biegnącego wzdłuż ścian kościoła. Projekt przewidywał wybudowanie na poziomie piętra łączników, które miały stworzyć ciąg korytarzowy łączący zakrystię z kaplicą na dni powszednie, probostwem i punktem katechetycznym⁴⁰

Zaprojektowanemu na planie kwadratu kościołowi nadano układ przestrzenny, który poprzez zastosowanie dodatkowych wejść bocznych umożliwia swobodny dostęp do ołtarza. Stworzona została przestrzeń sakralna o powierzchni 1200 m², dzięki której w nabożeństwach chwałę Bogu może oddawać jednocześnie nawet do trzech tysięcy wiernych. Powstała zatem możliwość wprowadzenia atmosfery chrześcijańskiej wspólnoty, skupionej wokół ołtarza, jak w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, z tą tylko różnicą, że poprzez zastosowanie tak dużej przestrzeni

³⁹ A. Domicz, wywiad.

⁴⁰ A. Domicz, wywiad.

sakralnej sprostano wymogom współczesnej parafii, na terenie której zamieszkuje — według *Schematyzmu diecezji opolskiej* — dwadzieścia dwa tysiące ludzi⁴¹ Wielkość obiektu sakralnego stanowi tu pewną cechę naturalną.

3.5.2. Kaplica na dni powszednie

Zgodnie z projektem, obok kościoła wybudowano wolno stojącą kaplicę na dni powszednie, przeznaczoną dla około stu osób. Została zaprojektowana w osobnej bryle na planie kwadratu o wymiarach 15 x 15m w osiach konstrukcji. Wejście z podciętego narożnika bryły poprowadzono tak, by wspólnie z formą wejścia do kościoła tworzyło kompozycję zapraszającą, prowadzącą do wejścia na dziedzińiec. Widoczne to jest od strony wschodniej i północno-wschodniej, czyli z parku dzielnicowego i osi założenia parkowego. Ceglana kaplica ma formę graniastosłupa o podstawie kwadratu i zwieńczona jest ostrosłupem świetlika nad prezbiterium. Ołtarz zaprojektowano na narożniku naprzeciw wejścia na tle ściany wygiętej w łuk. Doświetlenie prezbiterium zapewnia tuba zwieszająca się nad ołtarzem doprowadzona do świetlika w dachu. Zamocowane w tej tubie lampy zapewniają odpowiednie sztuczne oświetlenie prezbiterium wieczorem. Dwa pozostałe narożniki kwadratu zostały częściowo osłonięte ścianami, za którymi znajduje się zakrystia po prawej i klatka schodowa po lewej stronie wejścia. Na ścianie ołtarzowej zawieszono rzeźbę Świętej Rodziny, przedstawiającą Maryję Pannę i św. Józefa, pochylających się i rozpościerających dłonie nad Dzieciątkiem. 5 sierpnia 2009 r. kuria diecezjalna na prośbę ks. proboszcza Tadeusza Muca zezwoliła na całodzienne wystawienie Najświętszego Sakramentu w kaplicy. Zgodnie z prawem kanonicznym (kan. 937–944 KPK, a zwłaszcza kan. 942) w specjalnie wydanym dokumencie został jasno określony cel: „aby miejscowa wspólnota głębiej rozważała i adorowała tajemnicę eucharystyczną”. Kaplica musiała jednak zostać odpowiednio dostosowana do tej funkcji. Chodziło o wykluczenie ewentualnego niebezpieczeństwa profanacji. Dlatego z chwilą przeznaczenia kaplicy na miejsce adoracji Najświętszego Sakramentu, w miejsce figury Dzieciątka wprowadzono tabernakulum w kształcie krzyża. Decyzję opolskiej kurii podpisał ks. inf. HELMUT JAN SOBECZKO.

Na poziomie piętra wokół kaplicy zaprojektowano galerię. Balustrady galerii wypełniają płaskorzeźby przedstawiające trzy tajemnice różańcowe. Autorem płaskorzeźb i rzeźby ołtarzowej jest artysta plastyk B. CYGAN. Żelbetowy strop kasetonowy został pomalowany na biało, podobnie jak balustrady i płaskorzeźby. Planowane łączniki, według projektu, miały być całkowicie przeszklone od strony dziedzińca i osłonięte pełnymi ścianami od stron zewnętrznych. Ściany te miały być pokryte płaskorzeźbami z jasnego kamienia i mieć formę podobną, jak płaskorzeźby

⁴¹ J. KOPIEC, J. PYKA (red.), *Schematyzm diecezji opolskiej 2010*, Opole 2010, s. 259.

w kaplicy. Miały więc tworzyć rodzaj portalu dla wejść na dziedziniec⁴². Z braku środków finansowych ten fragment projektu nie zrealizowano.

Zmiany zarówno wewnątrz kościoła, jak i w kaplicy na dni powszednie, dokonywane w latach późniejszych, w trakcie ich urządzania, nie zawsze odpowiadały architektonicznej koncepcji projektanta. W literaturze przedmiotu spotyka się dziś zarzut, że projektanci współczesnych kościołów nie zostawili miejsca na swobodę działania proboszczom, którym przypadła jedynie rola administratorów i koordynatorów procesu inwestycyjnego. Również to, że nie uwzględnili faktu spontanicznej inicjatywy wiernych, które proboszcz mógłby podjąć, oczywiście, gdyby miał możliwość wyznaczenia dla tych inicjatyw z góry określonego miejsca nie zakłócając efektu architektonicznego porządku wewnątrz świątyni⁴³. Problem ten dotknął m.in. kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Opolu.

3.5.3. Plebania

Budynek plebanii usytuowany jest wzdłuż ul. Grota-Roweckiego. Na parterze przy wejściu głównym, znajdującym się na narożniku północno-wschodnim, umieszczono kancelarię parafialną z gabinetem i hol z symetryczną, trzybiegową klatką schodową. Dalej znajduje się obszerna jadalnia i kuchnia z zapleczem, kolejna klatka schodowa, mieszkanie gościnne oraz drugie wejście gospodarcze. Oba wejścia osłonięte są podcieniami. W wydzielonej części przy zachodnim narożniku zaprojektowano miniprzedzskole z jedną salą zajęć i węzłem sanitarnym. Na piętrze w układzie korytarzowym rozmieszczono kolejno mieszkanie dwupokojowe proboszcza, pokoje dla wikarych oraz pokój gościnny. W narożniku północno-zachodnim zaprojektowano mieszkanie gospodarza. Mieszkanie to, dostępne z osobnego wejścia i wydzielonej klatki schodowej, zaadaptowano na kaplicę i pokoje mieszkalne sióstr zakonnych. Na kondygnacji piwnic zlokalizowane są pomieszczenia gospodarcze, magazynowe, kotłownia gazowa oraz cztery garaże dla samochodów osobowych i pomieszczenie na odpadki. Dojazd do garaży zaprojektowano od strony zachodniej z placu gospodarczego w obniżeniu terenu osłoniętym skarpą i murem oporowym. Wzdłuż południowej elewacji plebanii znajduje się odgradzony murem ogród dostępny z obu klatek schodowych⁴⁴

3.5.4. Dom katechetyczny

Budynek punktu katechetycznego (nazywany w dalszej części niniejszego opisu domem katechetycznym) zamyka dziedziniec kościelny od strony zachodniej. Zapro-

⁴² A. Domicz, wywiad.

⁴³ A. BASISTA, *Betonowe dziedzictwo. Architektura w Polsce czasów komunizmu*, Warszawa – Kraków 2001, s. 155.

⁴⁴ A. Domicz, wywiad.

jektowano jedno wejście z podcienia na osi klatki schodowej zwieńczonej świetlikiem. Świetlik doświetla klatkę schodową i hol wejściowy. W rejonie holu umieszczono pomieszczenia poradnictwa rodzinnego i małżeńskiego. Salki katechetyczne zlokalizowane są wzdłuż korytarza na parterze. Na piętrze nad nimi mieści się biblioteka z czytelną i kolejna klatka schodowa. Naświetlenia wzdłuż korytarzy zapewniają dodatkowe doświetlenie pomieszczeń dydaktycznych. Na kondygnacji piwnic zaprojektowano salę dla duszpasterstwa akademickiego⁴⁵

3.5.5. Kaplica akademicka

Ze względów finansowych nie została wybudowana. Nie wchodziła ona w standardowy zakres programu użytkowego kościołów, które wymagały specjalnego pozwolenia Wydziału ds. Wyznań. Uwzględnienie jej w projekcie zespołu kościelnego pw. Przemienienia Pańskiego było osobistym życzeniem biskupa ordynariusza ALFONSA NOSSOLA i wynikało z lokalizacji kościoła pomiędzy wyższymi uczelniami: Wyższą Szkołą Pedagogiczną przy ul. Oleskiej i Wyższą Szkołą Inżynierską przy obecnej ul. Mikołajczyka (dziś Uniwersytetem Opolskim i Politechniką Opolską). Główne wejście do kaplicy, zlokalizowanej na dolnym poziomie, zaprojektowano z narożnika południowo-zachodniego, czyli od strony dojść z uczelni. Przed wejściem miał znajdować się lekko obniżony okrągły plac. Na piętrze nad kaplicą zaprojektowano dużą salę spotkań dla duszpasterstwa akademickiego. Bezpośrednie połączenie z częścią katechetyczną miał zapewnić łącznik na przedłużeniu korytarza przy bibliotece. Część budynku od strony wschodniej, czyli dziedzińca, przeznaczona była na zakrystię (parter) oraz pomieszczenia biurowe i sanitarne (piętro). Dzięki temu, że poziom wejścia został obniżony, zapewniono odpowiednią wysokość kaplicy mimo ograniczenia stropem zaprojektowanym na poziomie piętra domu katechetycznego⁴⁶

3.5.6. Wieża – dzwonnica

Ostatnią wykonaną budowlą uzupełniającą jest wolno stojąca ceglana wieża spełniająca funkcję dzwonnicy. Stanowi też ona wyróżnik wysokościowy kompozycji zespołu sakralnego, zaznaczając tym wyraźniej jego odmienność w miejskiej architekturze osiedla. Nadano jej formę wysokiego graniastosłupa o podstawie kwadratu i zwieńczono szklanym ostrosłupem dachu. Część dolna wieży jest przeszklona i ma czarne obramienie słupów konstrukcyjnych, podobnie jak wejście do kościoła i kaplicy na dni powszednie. Dzwony zawieszono w najwyższej części wieży za kwadratowymi otworami przesłoniętymi czarnymi żaluzjami. Przy projekcie wieży współpracowała MAŁGORZATA PIZIO-DOMICZ⁴⁷

⁴⁵ A. Domicz, wywiad.

⁴⁶ A. Domicz, wywiad.

⁴⁷ A. Domicz, wywiad.

3.6. Konstrukcja, technologia realizacji, rozwiązania materiałowe⁴⁸

3.6.1. Kościół

Realizacja kościoła jest zawsze ogromnym wyzwaniem konstrukcyjnym za względu na gabaryty budowli i stosowanie rozwiązań niestandardowych. Kościół ma wysokość 18,35 m i przykryty jest dachem płaskim. W kolejnych etapach projektowania wysokość ta była podnoszona m.in. na wniosek komisji konkursowej. Ściany zewnętrzne rozplanowane na kwadracie o osiowych wymiarach 39 x 39 m wykonane są z cegły szczelinowej o łącznej grubości 60 cm i oblicowane z dwóch stron cegłą klinkierową o grubości 25 cm. Tak duża grubość muru ceglano (łącznie 85 cm) została przyjęta przez projektanta ze względu na planowane osiągnięcie stabilności i bezwładności cieplnej jak w historycznych świątyniach. Ściany zewnętrzne zostały usztywnione żelbetowymi trzpieniami oraz wewnętrznymi przyporami w postaci żelbetowych słupów z przewiązkami. Słupy te nie podpierają dachu, lecz zostały zaprojektowane w celu przeniesienia obciążeń wiatrowych. Żelbetowa konstrukcja portalu wejściowego została pokryta czarnymi płytami marblitu. Rozpiętość 39 m okazała się zbyt duża dla planowanej kratownicowej konstrukcji dachu. Zaprojektowano więc przekątniowy układ głównych belek nośnych. Zmniejszenie rozpiętości konstrukcyjnej uzyskano przez wykorzystanie słupów ściany ołtarzowej oraz stalowych słupów przy wejściu głównym. Na słupach tych umieszczono wsporniki, a na nich — główne belki nośne. W ten sposób zmniejszono rozpiętość obliczeniową najdłuższych dźwigarów do 29,7 m. Stalowa konstrukcja kratownic i stężeń została obłożona płytami gipsowo-kartonowymi, dzięki czemu uzyskano regularny układ kasetonowy sufitu. W rejonie świetlika nad ołtarzem obudowa kratownic została lekko zmodyfikowana — pionowe płaszczyzny zostały podwyższone w taki sposób, by do wnętrza docierało światło pośrednie, a sam świetlik był w zasadzie niewidoczny. Pokrycie dachu stanowią płyty PW8, a dachy kaplic płyty korytkowe. Świetlik wykonany jest w konstrukcji stalowej z prostokątnych rur zimnogiętych. Pośredni strop drewniany kościoła umożliwia dostęp do konserwacji i bieżącej kontroli konstrukcji oraz instalacji. Dach kaplicy dla matek z dziećmi stanowi żelbetowa płyta kasetonowa. Również żelbetowa jest konstrukcja chóru nad wejściem głównym i stropów nad wejściami bocznymi. W trakcie realizacji zmagano się z powszechnymi w latach 80-tych XX w. olbrzymimi problemami materiałowymi. Cegła klinkierowa była niedostępna, zastosowano więc cegłę przemysłową, produkowaną na posadzki pieców hutniczych. Już w trakcie budowy przewidywano konieczność przyszłej impregnacji hydrofobowej ceglanych elewacji.

Stolarka okienna i drzwiowa, bejcowana na kolor czarny, ma podział na kwadratowe pola mniej więcej równej wielkości. Ten kwadratowy podział został zasto-

⁴⁸ Opracowane w całości przez A. Domicza.

sowany dla wszystkich obiektów zespołu sakralnego — kościoła, probostwa, domu katechetycznego, kaplic, wieży. Stanowi wyróżnik w stosunku do otaczającej zabudowy, gdzie tafle szkła są prostokątne. Dla zwiększenia głębi otworów okiennych zastosowano szkło przyciemnione. Okna i drzwi kościoła posiadają indywidualny detal. Listwy mocujące i ramy zostały specjalnie wyprofilowane i wysunięte dla uwypuklenia kwadratowych podziałów.

Posadzka, projektowana z kamiennych płyt dolomitowych lub białego lastrica, została wykonana z piaskowca. Również z piaskowca wykonano ołtarz, pierwotnie projektowany jako dolomitowy lub biały.

3.6.2. Kaplica na dni powszednie

Mury kaplicy na dni powszednie są ceglane, a konstrukcję dachu stanowi żelbetowy strop kasetonowy. Żelbetowa jest również konstrukcja portalu wejściowego i galerii biegnącej wokół wnętrza. Nad ołtarzem zaprojektowano okrągły otwór w stropie, w którym zamocowano stalowo-betonową tubę prowadzącą światło na ołtarz. Dach płaski został przykryty płytami panwiowymi ułożonymi na ściankach kolankowych (stropodach półprzełazowy). Rozwiązania materiałowe są podobne do zastosowanych w kościele, jedynie posadzkę wykonano z płyt dolomitu.

3.6.3. Probostwo i dom katechetyczny

Realizację zespołu kościelnego rozpoczęto od budowy domu katechetycznego. Był on wznoszony w bardzo szybkim tempie, najkrótszym z możliwych ze względów technologicznych. Budowa jednej kondygnacji zajmowała miesiąc. Dwukondygnacyjne, w pełni podpiwniczone, budynki probostwa i domu katechetycznego zostały zaprojektowane w konstrukcji ścian nośnych poprzecznych. Ściany zewnętrzne z cegły szczelinowej zostały oblicowane klinkierową cegłą przemysłową. Zaprojektowano stropy gęstożebrowe ceramiczne typu *Ackerman* o grubości 24 cm, a dla rozpiętości „szkolnych” w salkach katechetycznych — ich wzmocnioną wersję o grubości 30 cm. Dachy płaskie ze stropodachem wentylowanym pokryte zostały płytkami korytkowymi i papą. Ściany konstrukcyjne zostały rozmieszczone w rozstawie modułowym o wielokrotności 60 cm, podobnie jak w technologii wielkopłytkowej. Moduł nie jest dostosowany do wielkości cegieł. Rozwiązaniem tego problemu było zastosowanie specjalnego wátku cegieł na elewacji — przemiennej układu „dwie wozówki + główka” To wiązanie przyjęto dla wszystkich elewacji zespołu sakralnego.

Ostateczny układ elewacji znacznie odbiega od propozycji konkursowej. W wyniku analiz i po sporządzeniu wielu wariantów przyjęto do realizacji rozwiązanie z jednolitą dla obu budynków formą otworów okiennych. Otwory te ustawiono rytmicznie i grupowano w zależności od wymogów oświetlenia wnętrza dla poszczególnych zespołów funkcjonalnych. Pionowe otwory okienne są podzielone na trzy kwadratowe części. Dolną stanowi skośny ceglany podokiennik, górne są przeszklone przyciemnionym szkłem.

Na posadzce na powierzchniach komunikacji, w klubie młodzieżowym i pomieszczeniach sanitarnych zastosowano elewacyjne płytki klinkierowe. W salach katechetycznych i bibliotece wykonano posadzkę ze skałodrzewu barwionego w masie na kolor ceglasty. Skałodrzew to bardzo odporna na ścieranie, ciepła posadzka wykonana z betonu, w którym zamiast kruszyw stosuje się domieszki z wiórów drewnianych.

3.6.4. Wieża

Żelbetowa szkieletowa konstrukcja wieży została wypełniona cegłą szczelinową i obudowana klinkierem. Usztywnienie konstrukcji stanowią płaszczyzny stropów. Dolna część wieży została przeszklona podobnie jak portale kościoła i kaplicy, by wraz z nimi stanowić oprawę wejścia na dziedziniec.

3.7. Instalacje⁴⁹

Instalacje sanitarne i elektryczne zaprojektowano jako niewidoczne, a jednocześnie łatwo dostępne w celach konserwacji i ewentualnej wymiany.

3.7.1. Kościół

W celu doprowadzenia większości instalacji kościoła wykorzystano przypory. Żelbetowe słupy omurowano ścianami z cegły w taki sposób, by ukryć w nich instalacje wentylacji mechanicznej, nagrzewania ciepłym powietrzem, nagłośnienia, oświetlenia, rur spustowych kanalizacji deszczowej. Za słupami umieszczono niewidoczne z wnętrza świetlówki oświetlające kościół światłem sztucznym pośrednim.

Ołtarz jest iluminowany reflektorami ukrytymi w żebrze stropu kasetonowego. Dodatkowe oświetlenie zapewniają lampy zwisające z pól kasetonu. Wokół kościoła poprowadzono półprzelazowy korytarz instalacyjny o przekroju 2 x 2 m. Mieścą się tam wszystkie instalacje rozprowadzane dalej przy słupach oraz tradycyjne grzejniki ogrzewania dyżurnego. Ciepło z grzejników cyrkuluje dzięki szparom przy ścianie i pod schodami. Pomieszczenie techniczne wentylatorni i ogrzewania ciepłym powietrzem zaprojektowano pod zakrystią.

W suficie podwieszonym z płyt gipsowo-kartonowych, stanowiącym obudowę stalowej konstrukcji dachu, zaprojektowano szczeliny wentylacyjne szerokości 1 cm. Dzięki temu nie występuje skraplanie pary wodnej. W obudowie świetlika umieszczono otwory wentylacyjne, które zostały ostatnio zabudowane.

Dla odprowadzenia wody deszczowej zaprojektowano szerokie betonowe koryto dachowe. Poprowadzono je w taki sposób, by uniknąć łączenia płyt PW-8, którymi pokryty jest dach. Dla bezpieczeństwa wykonano dodatkowe konwencjonalne

⁴⁹ Opracowane w całości przez A. Domicza.

rynny pod korytami, które w przypadku ewentualnej awarii i przelania koryt zabezpieczają wnętrze przed zalaniem. Do uziemienia kościoła wykorzystano pręty zbrojeniowe trzpieni żelbetowych.

3.7.2. Kaplica na dni powszednie

Instalacje elektryczne i nagłośnienia poprowadzono w ścianach i posadzce kaplicy w rurkach, co ułatwia ewentualne naprawy. Grzejniki żebrowe ukryto za ściankami ceglanymi osadzonymi w ramach metalowych w taki sposób, by można je uchylić przy wymianie grzejników. Ścianki te zostały jednak częściowo wyburzone i obecnie grzejniki są widoczne. Oświetlenie kaplicy zapewniają lampy wiszące oraz reflektory zamontowane w tubie nad ołtarzem.

3.7.3. Probostwo i dom katechetyczny

Probostwo i dom katechetyczny posiadają standardowe instalacje sanitarne i elektryczne. Ogrzewanie obiektów zapewnia miejska sieć ciepłownicza.

The establishment of the parish and construction of the Lord's Transfiguration Church in the Związek Walki Młodych (*Union of Fighting Youth*) Housing Estate in Opole in the years 1980–1983

Summary

The paper consists of three parts. In the first one, the author presents — on the basis of available archival documents — the successive stages of submitting applications to the authorities of the People's Republic of Poland (in the years 1980–1982), requesting permissions to build churches in the Diocese of Opole, the parish of Lord's Transfiguration in Opole offering a case study. In the second part, the author describes the course of the construction of the church, and in the third one, explains — in the light of documents of the Second Vatican Council — the architectonic principles behind the sacral object under discussion, together with the group of parochial buildings. The Lord's Transfiguration Church in Opole is a typical example of architectonic modernism of the 1980s.